

Införande av betygs-kriterier i undervisning och examination

Emma Lundkvist* och Maria Swartling

Institutionen för farmaceutisk bioteknik, Uppsala universitet

Vi har under de senaste tre åren arbetat med att införa betygs-kriterier i form av skriftliga förtydliganden av kursmålen vid såväl skriftliga tentamina som självständiga arbeten och muntliga examinationer. Kriterier med viktnings-system samt exempel för att förtydliga dessa har utformats, implementerats och utvärderats. Studenterna har upplevt arbetet med betygs-kriterier som ovant men positivt för kvaliteten. Lärarnas uppfattning är att bedömning med kriterier har gett en bättre och mer rättvisande helhetsbedömning av studenternas prestationer. En av de största fördelarna har varit att lärarna lättare kunnat kräva att studenterna uppfyllt samtliga kursmål för ett godkänt resultat. Fler studenter än tidigare har också uppfyllt samtliga mål vid examinationen. Artikeln beskriver hur vi arbetat med att ta fram målrelaterade betygs-kriterier och våra erfarenheter av att använda dem i undervisningen.

Nyckelord: betygs-kriterier; lärandemål; betyg; bedömningskriterier; kursmål; examination

INLEDNING

Lärargruppen i farmakoterapi och klinisk farmaci vid Uppsala universitet påbörjade under 2008 ett arbete med att skapa betygs-kriterier utifrån kursmål. Anledningen till detta var bland annat Bologna-processen, fakultetens införande av graderade betyg samt ett rektorsbeslut (Uppsala universitet, 2011) där det anges att målen i kursplanen ska beskriva de förväntade studieresultaten och att de olika betygsstegen ska spegla olika grad av måluppfyllelse. Farmaceutiska fakulteten har betygen underkänd, godkänd och väl godkänd. Kriterier formulerades för betygen godkänd och väl godkänd.

Kursmålen ska ange vad samtliga studenter med betyget godkänt ska kunna. De skriftliga betygs-kriterierna ska precisera målen och ange hur väl studenterna uppfyller dessa mål (Ekecrantz, 2007). Genom att examinera med betygs-kriterier kan man försäkra sig om att studenterna uppfyller samtliga kursmål. När man har olika typer av examinerande moment med olika examinationsformer på en kurs är det extra viktigt att säkerställa att alla mål examineras, då det finns större risk att något mål faller mellan stolarna. Det är också bra för studenterna att veta vilka mål som kommer att bedömas på respektive moment. Betygs-kriterier har dessutom potential att vara ett användbart verktyg för studenterna under kursens gång, inte bara inför den slutliga examinationen.

METOD

Skriftliga tentamina

Kursen Fördjupad farmakoterapi består av en skriftlig tentamen med två patientfall. Innan genomförandet av betygs-kriterier gjordes bedömningen med hjälp av en poängmall och totalpoängen på tentamen avgjorde betyget. Då krävdes 60 % för godkänt och 80 % för väl godkänt. Dessa

* Författarkontakt: emma.lundkvist@farmbio.uu.se

gränser sattes baserat på den tradition som finns på fakulteten. Poängmallen var viktad på så sätt att de delar vi ansåg mer centrala för kursen gav större andel av poängen än de mindre centrala delarna. Vid sammanställningen av resultatet gjordes en helhetsbedömning, det vill säga en särskild sammanvägning av tentamens alla delar, för de studenter som låg strax under gränsen för godkänt respektive väl godkänt. Detta sätt att bedöma studenternas prestation fungerade i de flesta fall bra. Det förekom dock fall där studenter godkändes, det vill säga nådde 60 % av poängen, trots att de missat centrala delar av kursen. Det fanns också möjlighet att som student lägga mindre vikt vid de mindre centrala kursmålen och ändå klara tentamen. En bedömning baserad på betygskriterier istället för poäng sågs av lärarna som en möjlig lösning på problemet.

Vid framtagandet av betygskriterierna formulerades ett eller flera kriterier för varje kursmål och betygsnivå. Som utgångspunkt användes lärarnas erfarenheter av studentprestationer. Gamla examinationer granskades och en diskussion fördes i lärarlaget om vad som borde krävas för godkänd respektive väl godkänd nivå. Utifrån det formulerades en första version av kriterierna (för exempel, se bilaga 1). För godkänt resultat krävdes att alla mål nåddes på godkänd nivå. Vi införde även en viktning av målen. För de mindre viktiga målen krävdes endast godkänd nivå för ett av tentamens två patientfall. För de mer centrala och omfattande målen krävdes godkänt för båda patientfallen, vilket innebär att de kom att väga tyngre vid slutbedömning och betygssättning. Motsvarande viktning gjordes även för väl godkänd nivå. Eftersom kriterierna, precis som målen, kan vara föremål för individuell tolkning sammanställdes även förtydligande exempel för varje mål.

För att utvärdera kriterierna genomfördes ett pilotförsök under vårterminen 2009. Kriterier och exempel delades ut till studenterna på kursen och presenterades under kursintroduktionen. Vid genomgången av en övningstentamen anknöts åter till kriterierna och studenterna hade möjlighet att ställa frågor och få förtydliganden. Under kursen dubbelbedömdes totalt 69 tentamina med både den tidigare poängmallen och de nya betygskriterierna varefter skillnaderna analyserades. Kriterierna justerades därefter något. Under höstterminen 2009 skedde en övergång till att examinera enbart utifrån betygskriterier. Arbetet med betygskriterier ledde även till smärre justeringar av kursmålen.

Självständiga arbeten och muntliga examinationer

Magisterprogrammet i klinisk farmaci innefattar en kurs med verksamhetsförlagd utbildning (VFU) där teorikunskaper samt verktyg och modeller för arbete på klinik tillämpas. Olika examinationsformer behövs för att kunna mäta de kunskaper och färdigheter som anges i kursmålen. Tidigare fanns bedömningsmallar som inte var kopplade till kursmålen. Eftersom de inte höll hög kvalitet användes de inte konsekvent och i realiteten gjorde läraren en subjektiv bedömning utifrån sin egen uppfattning vid betygssättning. Detta förfarande gjorde att utfallet till stor del berodde på den individuella läraren och grunderna för betyget var oklara för studenterna. Sammantaget examinerades inte alla kursmål och det fanns ett inslag av godtycke i bedömningen.

Därför utformades betygskriterier för en muntlig klinisk examination (OSCE) och kursens självständiga arbeten; patientfall, läkemedelsgenomgång samt en uppsats. I denna process användes också tidigare studentprestationer som hjälp för att definiera ett godkänt arbete och ett arbete på nivån väl godkänd. Även i detta fall gjordes en viktning av de olika målen. För exempelvis uppsatsen (se bilaga 1) krävdes för betyget godkänd att samtliga kriterier uppfylldes på godkänd nivå. För betyget väl godkänd räckte det att mindre centrala mål, som formalia,

uppnåddes på godkänd nivå förutsatt att de mer centrala målen, som innehåll och diskussion, uppnåddes på väl godkänd nivå. Lärarna ansåg att en sådan viktning gav en rättvis bedömning av vad som krävs för betyget väl godkänd.

För att få studenterna att aktivt använda kriterierna i sina studier genomfördes 2010 en informationsinsats kring kriterierna och deras användning. Vid programstart gavs övergripande information om kriterierna, hur de var kopplade till inlärningsmålen och hur de kunde användas vid arbete och inläsning. Samtliga betygs-kriterier samlades i den skriftliga studiehandledning som delades ut vid programstart. Under den beskrivna kursens gång genomfördes successivt genomgångar av kriterierna för de specifika examinationsmomenten. Goda exempel på tidigare studenters examinationer delades ut. Särskild tonvikt lades på studenternas nytta av kriterierna under inläsningen. Även vid feedback till studenterna användes formuleringar från kriterierna.

Utvärdering

I den skriftliga kursvärderingen för Fördjupad farmakoterapi lades specifika frågor till där studenterna fick ange huruvida de använt kriterierna och vad de tyckte om dem. Hösten 2009, då studenterna examinerades enbart med betygs-kriterier, hölls en fokusgrupp där kriterierna diskuterades. För studenterna på Magisterprogrammet i klinisk farmaci genomfördes under våren 2010 en särskild skriftlig utvärdering av hur de använt sig av betygs-kriterierna.

RESULTAT OCH DISKUSSION

Studentprestationer

Då de skriftliga tentamina dubbelbedömdes kunde man se att betygs-kriterierna i 16 av 69 fall ledde till en hårdare bedömning än vad poängmallen gjorde. I endast ett fall ledde kriterierna till en mer positiv bedömning. Den största anledningen till diskrepansen var att lärarna vid användning av poängmallen gjorde en helhetsbedömning för de studenter som låg marginellt under gränsen för godkänt respektive väl godkänt. Någon likande gränsfallsbedömning gjordes inte vid användning av kriterierna vid detta tillfälle. I endast 5 av de 16 fall där kriterierna ledde till hårdare bedömning ansåg lärarna att det var ett mer rättvisande resultat, vilket visade på vikten av att fortsätta med en sammanvägd helhetsbedömning av gränsfall. Terminen efter, då bedömningen enbart baserades på betygs-kriterier, gjordes en sådan bedömning av gränsfallen. Studenter som missat något enstaka kriterium för ett av målen kunde då få betyget godkänt om helhetsbedömningen av tentamen var god. Sedan bedömning med endast kriterier infördes har fördelningen i de olika betygs-grupperna varit ungefär densamma som tidigare terminer, då poängmall användes.

Vi har sett att studenterna efter införandet av betygs-kriterier i större utsträckning än tidigare bemödar sig om att täcka in alla kursmål. Detta gäller oavsett examinationsform. Betygs-kriterierna ger även en förvisning om att studenter med betyget väl godkänt har uppnått en högre grad av måluppfyllelse, något som tidigare inte varit garanterat med en gräns på 80 % av poängen.

Studentåsikter

När det gäller bedömning av skriftlig tentamen har en del studenter uttryckt rädsla över att examineras med betygs-kriterier i stället för poäng. Några uttryckte oro över att det skulle komma att bli svårare att bli godkänd. Oron berodde enligt dem själva framför allt på ovana, eftersom de sedan tidigare kurser var vana vid att bedömas med poäng.

”Känns lite läskigt när man inte är van, men det blir sannolikt en bättre kvalitet på kursen.” (fokusgrupp)

Efter ett underkänt resultat uppskattade många att få veta exakt vad de missat på tentamen, vilka mål som inte var uppfyllda, och inte bara hur många poäng som saknades. Studenterna tyckte också att det blev tydligare vad som förväntades av dem och att kriterierna var ett stöd vid inläringen. Många påpekade även att de höjt kvaliteten på utbildningen.

”Det ger ju en extra hjälp till inläsningen.” (fokusgrupp)

”Betygskriterier är jättebra och något som egentligen borde finnas på alla kurser eftersom man då skulle kunna garantera att alla studenter uppfyller alla mål.” (kursvärdering)

”Det skulle verkligen höja kvaliteten på utbildningen om man hade betygskriterier på alla ämnen.” (fokusgrupp)

I utvärderingen av användningen av kriterierna för självständiga arbeten och muntliga examinationer uppgav de flesta studenter som svarade att de använt kriterierna. Studenterna utnyttjade kriterierna i samband med examinationer men inte i det övriga dagliga arbetet under sin VFU. Till skillnad från användning av kriterier vid tentamen, där de kunde upplevas som skrämmande, upplevdes de vid skriftliga inlämningsuppgifter främst som ett bra stöd och något som gav trygghet.

Våra erfarenheter har lärt oss hur viktigt det är att presentera kriterierna på ett bra sätt för studenterna. Att kriterierna dessutom används aktivt i examinationen är avgörande för huruvida studenterna använder dem eller inte. Trots upprepad information fanns det en student som glömde bort dem, något som kan bero på ovana att använda kriterier.

”Jag har glömt bort att använda dem de flesta gånger trots att kursledningen påmint och påmint. Hade jag kommit ihåg att de fanns så skulle de absolut ha varit till stor hjälp...” (skriftlig utvärdering)

Lärarsikter

Lärarnas uppfattning av att bedöma skriftliga tentamina med hjälp av kriterier är att de givit en bättre helhetsbild av studenternas prestation och att det inte är mer tidskrävande än att använda poäng. En annan reflektion från lärarna är att det blivit fler gränsfallsdiskussioner. De studenter som inte uppfyllt samtliga kriterier för något enstaka mål kategoriseras som gränsfall. Tidigare brukade gränsfallsbedömningen bara göras för de studenter som låg under gränsen, d.v.s. ca 55-60%. Eftersom man nu gör en bedömning av alla gränsfall diskuteras även de tentamina som med poäng skulle ligga på 60-65 %. Gränsfallsdiskussionerna blir därför fler, men lärarnas uppfattning är att de i större utsträckning nu godkänner rätt studenter ur ett pedagogiskt perspektiv.

Lärarna anser också att arbetet med betygskriterier lett till bättre examinationer eftersom man vid utformningen av dessa tänker extra mycket på att alla mål täcks in. En annan positiv förändring är att det nu från början blir tydligt för både studenter och lärare vad som krävs för

de olika betygsstegen. Det är också lättare att i samtal med studenter motivera betygen, något som lärarna dessutom upplever som tidsbesparande, framför allt när det gäller diskussioner med underkända studenter.

En utmaning som lärarna upplever är att det ibland är svårt att bedöma skillnader mellan olika betygssteg. Det kan vara svårt att konkretisera skillnader mellan olika grad av måluppfyllelse när man konstruerar kriterierna och tolkningen av dem kan därför ibland bli diffus. Förtydligande exempel på formuleringar och innehåll kan vara ett bra sätt att illustrera de olika betygsstegen. Det får dock inte bli för många exempel eftersom deras syfte är att illustrera, inte utgöra inläsningsmaterial. När man formulerar exempel är det viktigt att analysera dessa så att de förtydligar kvalitetsskillnader och inte huvudsakligen består av samma innehåll men med fler ord och bättre språk.

Lärarna upplever också att det ibland är svårt att formulera konkreta kriterier som inte blir alltför styrande. Alltför detaljerade riskerar de att hämma kreativiteten hos studenterna samtidigt som de behöver vara tydliga för att vara användbara. Lärarna påpekar även att en positiv effekt av att arbeta med kriterier är att man samtidigt får en anledning att se över och revidera kursmålen.

SLUTSATS

En lärare med vana av betygsättning skulle kunna läsa igenom ett antal examinationer och ganska träffsäkert lägga dem i tre högar; en för U, en för G och en för VG. Man kan säga att betygs-kriterier är ett sätt att förtydliga för kollegor och studenter vad det är som gör att läraren lägger dem i respektive hög. Som vi ser det är den främsta vinsten med betygs-kriterier att man kan försäkra sig om att studenten är godkänd på samtliga kursmål. En sak som också är viktigt att poängtera är att betygs-kriterier inte är ett statistiskt verktyg. De behöver ständigt revideras och anpassas till förändringar av kurser och kursmoment. När man har passerat det första motståndet är arbetet med betygs-kriterier roligt och stimulerande samt något som håller liv i den pedagogiska diskussionen.

LÄRARE SOM DELTAGIT I ARBETET

Följande lärare på grundkurser i farmakoterapi och på Magisterprogrammet i klinisk farmaci har under åren 2008-2011 deltagit i arbetet med betygs-kriterier: Ann-Marie Falk, Jonna Lübcke, Lena Klarén, Annika Hipeli, Matts Balgård, Anna Karin Lidehäll, Agneta Freijs, Björn Södergård, Emma Lundkvist och Maria Swartling.

REFERENSER

- Ekekrantz, S. (2007). *Målrelaterade betyg. Att arbeta med betygs-kriterier och bedömning i sju grader* (UPC-rapport 2007:1). Stockholm: Stockholms universitet, Universitetspedagogiskt centrum.
- Uppsala universitet. (2011) Betygssystem för utbildning på grundnivå och avancerad nivå fr o m 2011-01-01. Diariennr: UFV 2010/1969. Tillgänglig från: <http://regler.uu.se/Detailsida/?contentId=96058&kategoriId=147>.

BILAGA I: EXEMPEL PÅ KRITERIEFORMULERINGAR

Observera att följande exempel inte är fullständiga kriterier för något av kursmålen utan endast är tänkta att vara illustrativa för hur vi har formulerat våra kriterier.

Skriftlig tentamen

Mål: Icke-farmakologisk behandling

Saknas	Godkänd	Väl godkänd
	<ul style="list-style-type: none"> Minst två relevanta icke-farmakologiska åtgärder angivna samt viss grad av individanpassning 	<ul style="list-style-type: none"> Minst två relevanta icke-farmakologiska åtgärder angivna samt hög grad av individanpassning

Mål: Läkemedelsbehandling

Saknas	Godkänd	Väl godkänd
	<ul style="list-style-type: none"> Med mindre brister angett preparatnamn, dos, doseringsintervall samt läkemedelsform Högst enstaka kontraindicerade läkemedel, direkt olämpliga behandlingar eller skadliga doser valda. Majoriteten av föreslagna behandlingar relevanta 	<ul style="list-style-type: none"> Fullständigt angett preparatnamn, dos, doseringsintervall samt läkemedelsform Inget valt läkemedel kontraindicerat eller direkt olämpligt. Inga skadliga doser rekommenderade. Högst ett fåtal av föreslagna behandlingar irrelevanta

Mål: Läkemedelsrelaterade problem (LRP)

Saknas	Godkänd	Väl godkänd
	<ul style="list-style-type: none"> Identifierat majoriteten av relevanta LRP Högst ett fåtal irrelevanta LRP identifierade Tillfredsställande värderat och åtgärdat identifierade LRP Tillfredsställande motiverat vald åtgärd 	<ul style="list-style-type: none"> Identifierat samtliga relevanta LRP Inga irrelevanta LRP identifierade Väl värderat och åtgärdat identifierade LRP Väl motiverat vald åtgärd samt individanpassning där så är relevant

OSCE (objective structured clinical examination)

Läkemedelsanamnes (Viktas x 1)

U	G	VG
	<ul style="list-style-type: none"> • Merparten av patientens förskrivna och receptfria läkemedel har identifierats, inklusive samtliga som är direkt avgörande för patientens hälsa 	<ul style="list-style-type: none"> • Samtliga av patientens förskrivna och receptfria läkemedel har identifierats

Kommunikation (Viktas x 2)

U	G	VG
	<ul style="list-style-type: none"> • Tillfredsställande användning av öppna frågor och specifika frågor där så behövs • Tillfredsställande struktur på samtalet med tydlig inledning och avslutning 	<ul style="list-style-type: none"> • Bra användning av öppna frågor och specifika frågor där så behövs • Bra struktur på samtalet med tydlig inledning och avslutning

Tjänsteutvecklingsuppsats

Föreslagen tjänst (Viktas x 1)

U	G	VG
	<ul style="list-style-type: none"> • Tjänsteidé med tillfredsställande trovärdighet och verklighetsförankring • Tillfredsställande koppling mellan tjänsteutvecklingsidé och medicinsk specialitet 	<ul style="list-style-type: none"> • Nyttänkande tjänsteidé med hög trovärdighet och verklighetsförankring • Tydlig integrering av tjänsteutvecklingsidé i medicinsk specialitet

Rapportskrivning, formalia (Viktas x 0,5)

U	G	VG
	<ul style="list-style-type: none"> • Rapport med välavvägt innehåll med tillfredsställande anpassning till angivet antal ord • Med mindre brister, korrekt refererad litteratur 	<ul style="list-style-type: none"> • Uttömmande men koncis rapport med bra anpassning till angivet antal ord • Korrekt refererad litteratur

BILAGA 2: TIPS FÖR DIG SOM VILL BÖRJA ARBETA MED BETYGSKRITERIER

Formulera

- Involvera alla berörda lärare
- Avsätt tid för utarbetandet, gärna på avstånd från e-post och telefoner
- Utgå från kursmålen och var beredd att formulera om dem
- Ta hjälp av erfarenheter, t ex gamla tentamenssvar
- Hitta balans mellan tydliga och alltför detaljerade kriterier (riskerar att hämma kreativiteten)
- Fundera över viktning – ska vissa mål värderas högre?
- Om flera betygssteg – vad kännetecknar skillnaden mellan två olika betyg?
 - Kvalitativ skillnad (tillfredsställande/bra)?
 - Kvantitativ skillnad (flertalet/samtliga)?
 - Annat?

Implementera

- Förtydliga för studenterna genom exempel
- Använd kriterierna aktivt under kursen. Visa på användbarheten även under inläring
- Efter examinationen – återkoppla utifrån kriterierna
- Testa kriterierna innan full implementering (t ex genom dubbelbedömning parallellt med tidigare system)
- Utvärdera både kriterier (innehåll, formulering) och användningen av dessa. Var beredd på att skriva om dem!